

Joan Fuster, traductor: la traducció de *La pesta* (1962), d'Albert Camus¹

Francesca CERDÀ I MOLLÀ
Universitat Pompeu Fabra

Quan un es dedica, *hic et nunc*, a treballs d'aquesta mena —trascolament lingüístic de textos literaris—, no pot esperar-ne sinó unes molt relatives compensacions econòmiques: seria ben trist que, damunt, hagués d'operar sobre papers que no li produeixin, per arrodonir el salari, una forma o altra de satisfacció intel·lectual.

Joan FUSTER, «Pròleg», a *La quarta vigília* (1962)

FUSTER I ELS EDITORS, ELS EDITORS I FUSTER

Les traduccions de Fuster que més es coneixen i més se solen esmentar són sens dubte les de novel·la i assaig que va publicar als anys seixanta en editorials de Barcelona, sobretot les d'Albert Camus. Probablement és així perquè corresponen a la seua etapa més productiva com a traductor, perquè van ser publicades en format de llibre, i amb els anys han estat reeditades, i perquè Camus és, al capdavall, l'autor més traduït per Fuster. Això no obstant, convé recordar que la seua activitat com a traductor no es limita només a la dècada dels seixanta, sinó que s'estén gairebé al llarg de la seua vida literària (Cerdà, 2022a i 2022b, p. 93): les primeres traduccions que va fer, de poesia, coincideixen més o menys amb els seus inicis literaris als anys quaranta, i l'any 1989, tres anys abans de morir, encara va publicar amb Josep Palàcios, en la col·lecció «Alfabet», una traducció del *Discurs d'acusació al rei*, de Saint-Just.

Aquesta activitat, però, va desenvolupar-se de manera intermitent, amb períodes relativament intensos, com els anys seixanta, i d'altres en què va traduir

1. Aquesta recerca s'ha beneficiat d'una beca de Formació del Professorat Universitari del Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats (referència FPU2017-00480).

poc o gens. I això té a veure amb el fet que normalment depenia dels encàrrecs o projectes que editors, altres companys d'ofici i amics li anaven plantejant. De totes les traduccions que va realitzar, ara per ara sembla que la de *La putain respectueuse*, de Jean-Paul Sartre, la qual va deixar inacabada el 1951, és l'única que va fer sense que hi influís la petició expressa o la mediació d'un altre agent, o sense que hagués de servir per a un altre propòsit que la mera experimentació. En els altres casos, fins quan és ell qui proposa l'obra a traduir —com la novel·la *Fontamara*, d'Ignazio Silone— hi ha algú altre que l'anima a dur-la a terme amb la intenció de publicar-la o representar-la; o es dona alguna circumstància que duu Fuster a voler realitzar-la. En són bons exemples les festes patronals de Sueca, que l'any 1952 encoratgen Fuster i Francesc de Paula Burguera a representar-hi una obra estrangera culta en català —com va acabar essent *La bona nova a Maria*, de Paul Claudel— (Pérez Moragón, 2014), o la relació epistolar entre Fuster i Carlos Edmundo de Ory, que el 1954 porta Fuster a traduir al castellà dues narracions dels *Mites* de Jordi Sarsanedas, per donar-li a conèixer l'obra i convèncer-lo perquè en publicàs algun fragment a l'almanac per al 1955 de l'editorial El Grifón (Cerdà, 2022a i 2022b, p. 113-115).

Ara bé: malgrat que l'activitat traductora de Fuster depenga en bona mesura de les oportunitats que li anaven oferint els editors, més que no pas d'una veritable vocació de traductor,² això no treu que fos una persona molt conscienciada de la necessitat de traduccions i de la seua importància com a eina de normalització cultural i idiomàtica. A banda dels diversos escrits que va dedicar a la qüestió de la traducció, també va realitzar una important tasca com a editor i com a assessor literari de nombroses editorials —qüestió ja assenyalada per Furió (2002, p. XLIV i XLVI; 2012, p. 9), Simbor (2012, p. 46) i Viadel (2012, p. 25), entre molts d'altres—, i aquesta orientació també es va donar en el cas de l'edició de traduccions (Cerdà, 2022a i 2022b, p. 162-179).

En el cas de *La pesta*, una de les traduccions més conegudes i reconegudes de Fuster, no m'ha estat possible esbrinar amb exactitud els termes amb què es va endegar l'encàrrec ni si va ser Josep M. Boix i Selva, editor de Vergara, qui va proposar a Fuster traduir una obra de Camus per a la col·lecció «Isard» o si la proposta es va donar a la inversa, per tal com en la primera carta que he trobat referent a la traducció de *La pesta* Fuster ja tenia la traducció a mitges. Siga com vulga, és evident que Boix i Selva tenia un gran interès que «Isard» esdevingués la col·lecció de referència importadora de Camus al català. Com ja ha dit Laura Vilardell (2015, p. 97), que ha estudiat la col·lecció i la relació entre Boix i Selva i Fuster, Camus va ser l'autor més publicat per «Isard», amb un total de cinc obres: *La pesta* (1962), que va encetar la col·lecció; *La caiguda* (1964), en traducció de Bona-

2. Sobre aquesta qüestió, vegeu Cerdà (2022a i 2022b, p. 539).

ventura Vallespinosa, i *El mite de Sísif* (1965), *L'home revoltat* (1966) i *L'exili i el regne* (1967), a càrrec de Fuster i Josep Palàcios. També es va arribar a anunciar un volum que havia d'incloure les obres *El malentès* i *Calígula*, en traducció de Vallespinosa, però finalment no es va publicar. A més, gràcies a la documentació de l'editorial que es conserva al Fons Josep Maria Boix i Selva de la Biblioteca de Catalunya, podem saber que abans de projectar la col·lecció «Isard» Boix i Selva ja tenia pensat de publicar *La pesta* traduïda al castellà. Per tant, independentment de la influència que hagués pogut tindre Fuster en la decisió final de publicar Camus a «Isard», no hi ha dubte que era un autor que ja interessava molt a l'editor.

Tanmateix, tampoc no podem oblidar que, com ha explicat Montserrat Prudon (2005, p. 88), Camus és l'escriptor en llengua francesa més destacat en el conjunt d'articles de Fuster que ella ha estudiat, juntament amb Montaigne, Rousseau, Voltaire i Sartre, i que va arribar a traduir un total de cinc obres de Camus i a prologar-ne quatre. Així, doncs, encara que la proposta de publicar Camus traduït al català no hagués vingut directament de Fuster, queda clar que la bona entesa entre editor i traductor i el valor que tots dos atribueien a Camus en la literatura europea de postguerra van ser factors decisius en la importació d'aquest autor a la literatura catalana.³ En aquest sentit, la carta que Boix i Selva envia a Fuster el 21 de febrer de 1963, quan ja s'havia publicat *La pesta*, és molt interessant perquè, com ha indicat Vilardell (2011, p. 163), posa de manifest la confiança que s'havia generat entre tots dos i la llibertat que l'editor dona a Fuster en la tria de títols per a traduir:

A tots agrada molt el teu Camus. Voldries traduir-ne alguna altra obra? Quina? O preferiries traduir algun altre autor? Què? De qui? (Boix i Selva, 1963)

EL PROCÉS D'EDICIÓ DE *LA PESTA*

Pel que fa al procés d'edició de *La pesta*, sabem que el 31 de maig de 1961 Fuster assabenta Boix i Selva que enllestiria la traducció en unes setmanes (Fuster, 1961a); el dia 11 d'agost li anuncia que ja la té molt avançada (Fuster, 1961b), i el 27 de setembre li envia una targeta de visita en què li comunica que ja li l'ha enviada (Fuster, 1961c). La carta de l'11 d'agost és molt representativa de les presses amb què Fuster degué realitzar la traducció, alhora que corrobora la idea que la tra-

3. Sobre l'interès de Fuster per Camus, també cal tindre en compte les aportacions prèvies de Vall i Solaz (1997 i 2010), Vicent Salvador (2006 i 2012) i Francesco Ardolino (2015), les quals no he comentat ací per limitació de temps i espai.

ducció era per a ell una activitat secundària, que feia, entre altres raons de pes —com la clara consciència de la necessitat de traduccions—, *pro pane lucrando*: «També la traducció de *La peste* la tinc molt avançada: vull acabar-la de seguida, no solament per alliberar-me'n, cosa important, sinó també, cosa més important encara, per cobrar-la!». De manera semblant, la carta enviada el 25 d'octubre de 1961, una vegada ja havia estat lliurada la traducció, és un bon exemple de la inestabilitat i la precarietat de l'escriptor català:

Us prego que m'envieu sense massa dilacions els honoraris d'aquest treball. La meua economia és molt precària!, i els espero a fi d'alleugerir-me una mica de certes feines de «jornaler» literari que ara m'aclaparen. De més a més, així podré dedicar-me més de ple als capítols de les *Literaturas hispánicas*,⁴ que ja tinc bastant avançats. (Fuster, 1961*d*)

El pròleg va enllestir-lo i enviar-lo a finals de novembre. Tot i això, el volum de la traducció va aparèixer com a «novetat del mes de desembre de 1962» (Vilardell, 2011, p. 257), és a dir, un any després de la recepció del pròleg per part de l'editorial.⁵

Desconec les raons per les quals la traducció va trigar tant a publicar-se. Sembla que no va ser per qüestions relacionades amb la censura, per tal com el censor, Saturnino Álvarez Turienzo, va autoritzar-la en la resolució del 7 de juliol de 1961 quan va sol·licitar-se'n el permís aportant l'original francès, i ho va fer sense gaires consideracions, abans fins i tot que Fuster l'hagués enllestida (Vilardell, 2015, p. 98).⁶ Més aviat, tot apunta que la demora en la publicació de *La pesta* té més a veure amb el funcionament intern de l'editorial —potser, tot i que per ara no en

4. Es refereix al setè volum de la *Historia general de las literaturas hispánicas*, la direcció del qual assumí Boix i Selva. L'editor l'encarregà a Jordi Rubió i Balaguer, que havia d'ocupar-se de la literatura catalana del segle XIX, i a Fuster, que va ocupar-se de la literatura del segle XX. Finalment, però, el volum va sortir publicat a Vergara el 1968 sense els treballs de Rubió i Balaguer i Fuster perquè, segons explica Boix i Selva al de Sueca, el primer no havia enllestit la seua part. El 1971 Max Cahner gestionà amb Vergara la cessió dels drets per a l'edició del treball de Fuster, que, refet en català per ell mateix, va acabar publicant-se a Curial amb el títol, ja de sobres conegut, *Literatura catalana contemporània* (Cerdà, 2022*b*, p. 118, 230).

5. De fet, atesa la demora en la publicació de la traducció, Joan Sales va arribar a interessar-s'hi i oferí a Fuster de publicar-la al Club dels Novel·listes: «Durant l'expedició per la regió alcoiana tindrem temps de xerrar de moltes coses. Una d'elles, la qüestió de les traduccions encarregades per Vergara i segons sembla empantanegades. Hi havia la teua traducció de *La pesta*, de Camus. Si aquells bons amics de Vergara no l'han de publicar, ens agradaria als del Club publicar-la nosaltres» (Sales, 1962).

6. Vilardell (2011, p. 99) ho atribueix al fet que havien passat uns cinc anys des de la concessió del Premi Nobel a Camus, que el tiratge de 3.000 exemplars que sol·licitava Vergara era molt més modest que els 15.000 d'Aguilar i que una traducció al català no tindria tanta difusió.

tenim cap prova, per raons de caire econòmic o comercial.⁷ En primer lloc, perquè, tot i comptar amb el pròleg cap al novembre del 1961, l'editorial no el va presentar a censura fins al març del 1962, així com tampoc no va fer la petició de renovació de la targeta d'autorització provisional de l'obra fins al febrer de 1963 —quasi un any després d'haver presentat la sol·licitud d'autorització del pròleg i quan *La pesta* ja feia un parell de mesos que havia sortit publicada. I, en segon lloc, per la gran quantitat de canvis que he pogut detectar entre la versió publicada de la traducció i la versió mecanoscrita de Fuster —conservada al Centre de Documentació Joan Fuster de Sueca—, els quals donen a entendre que el procés de correcció de l'obra degué ser més llarg i complex de l'habitual.⁸ Com veurem tot seguit, són canvis molt significatius i reveladors de la manera de fer dels editors i dels correctors catalans durant l'esclat editorial dels anys seixanta, i també de les tensions existents entre els escriptors i els correctors pel que fa a la confecció de la llengua literària, especialment quan es tractava d'escriptors de varietats lingüístiques diferents del català central. I, en qualsevol cas, evidencien un alt grau d'intervenció per part de la persona encarregada de corregir la traducció, raó per la qual aclarir-ne la identitat és especialment important.

Malauradament, la correspondència conservada entre Fuster i l'editor i la resta de documentació sobre l'editorial que es conserva al Fons Josep Maria Boix i Selva a penes aporten informació sobre el procés d'edició de *La pesta*, perquè en les cartes posteriors a l'enviament del pròleg passen a tractar-se altres temes. El que sí que he pogut esbrinar és que la traducció d'*El mite de Sísif* va ser corregida per Eduard Artells. Segons comunica Boix i Selva a Fuster en la carta enviada el 10 de novembre de 1965, les esmenes que Artells havia fet a l'original mecanografiat d'*El mite de Sísif* «són comptadíssimes i poc importants» (Boix i Selva, 1965). Aquest aclariment suggereix que en algun moment Fuster havia arribat a manifestar-se contrariat pel tipus d'esmenes que Artells (o potser un altre corrector) li havia fet en l'anterior traducció, una idea corroborada pel fet que, en la seua resposta del dia 11, Fuster li diu el següent: «El vostre corrector, *aquesta vegada*, ha estat molt respectuós» (Fuster, 1965a),⁹ donant entenent que abans no ho havia estat.

Així mateix, és important de remarcar que en la carta enviada el 27 de desembre de 1965 Fuster demana a Boix i Selva poder revisar les esmenes que li havien fet els correctors en la traducció de *L'home revoltat*, «com vaig fer amb el *Mythe*»

7. Voldria deixar constància del meu agraïment a Lara Estany i Laura Vilardell, que tan amablement van ajudar-me a resoldre els dubtes sobre el procés de censura d'aquesta traducció que em van sorgir durant la redacció del present apartat de la tesi.

8. Només perquè serveixa de referència, el document en què vaig anotar les variants que hi ha entre els dos estadis de la traducció arriba gairebé a les cent pàgines.

9. La cursiva és nostra.

(Fuster, 1965*b*). Sembla lògic, doncs, que Fuster va començar a prendre part en el procés de correcció de les traduccions a partir de l'encàrrec d'*El mite de Sísif* i que no ho va poder fer en el cas de *La pesta*. Això ajuda a explicar per què no s'ha conservat correspondència sobre el procés de correcció de *La pesta* i que, en canvi, Fuster es mostre molt cautelós i minuciós en la correspondència relativa a les correccions d'*El mite de Sísif*, *L'home revoltat* i *L'exili i el regne*, indicant fins i tot en quins aspectes de les traduccions calia que es fixassen els correctors. Al meu parer, aquesta suposició és bastant probable, tenint en compte la gran quantitat de canvis detectats entre les dues versions de *La pesta* i el fet que, com acabe de comentar, hi ha esmenes de la versió publicada amb les quals Fuster no estava d'acord. Tota aquesta informació és rellevant, perquè posa sobre la taula la possibilitat que Artells —que, com ja sabem, mantenia una posició molt diferent de la de Fuster pel que fa a la qüestió de la llengua literària i al paper dels correctors—, o potser algun dels seus col·laboradors o deixebles, siga el corrector de *La pesta*.

LA LLENGUA LITERÀRIA I LES SOLUCIONS DE TRADUCCIÓ DE *LA PESTA*

El buidatge del mecanoscrit i de la versió publicada de *La pesta* i l'anàlisi posterior dels criteris lingüístics i les solucions de traducció ens han permès d'obtenir una àmplia visió del model de llengua proposat en totes dues versions i del *modus operandi* del corrector pel que fa a les solucions de Fuster. En el cas de la versió mecanoscrita, sí que es reconeixen els criteris de llengua i de traducció que Fuster consigna o dona a entendre en els pròlegs de les traduccions i en altres escrits de la mateixa època.¹⁰ Aquests criteris són, a grans trets, els següents: pel que fa a la llengua, l'ús d'un català literari basat en el model de Fabra i caracteritzat per la combinació del sistema d'accentuació i morfològic del català central —per tal com es tracta d'una traducció publicada a Barcelona, amb un públic majoritàriament català— i un model lèxic que, al costat de solucions apreses, predominants en el català literari del Principat, també dona una cabuda prudent a solucions escaients i de tradició històrica que s'havien mantingut vives en valencià (com ara *eixir*, *gitar-se*, *espill*, *muscles*, *de veres* o *debadés*) i a solucions no normatives molt concretes que havien esdevingut usuals en el llenguatge corrent (com ara *curar* en comptes de *guarir*, *cuidar* en comptes de *curar* o *decepcionant* en comptes de *decebedor*); i, pel que fa al criteri de traducció, s'hi observa la literalitat que apunta Fuster als pròlegs, literalitat que no s'ha d'entendre com una mera literalitat su-

10. Simbor (2012) i Ferrando (2018) ofereixen una anàlisi detallada del model de llengua literària de Fuster i de l'evolució dels seus plantejaments. Per a una anàlisi més àmplia de les solucions de traducció de Fuster en aquesta obra, suggerim el capítol cinquè del treball de Cerdà (2022*b*), el qual constitueix la base d'aquesta comunicació.

perficial, paraula per paraula, sinó com a 'respecte' i 'exactitud' envers el sentit de l'obra i la seua formalització.

Per contra, com dèiem, en la versió publicada són nombrosos els casos en què les esmenes introduïdes entren en conflicte tant amb el model de llengua literària com amb el criteri de traducció de Fuster. Amb relació al model de llengua, no hi ha dubte que la intervenció del corrector contribueix a millorar la qualitat lingüística de l'obra, per tal com esmena errors ortogràfics, usos lèxics inadequats i construccions sintàctiques no normatives, per exemple. D'altra banda, però, el resultat d'aquest rigorós procés de correcció —el qual va més enllà de la normativa— és un text que presenta un model de llengua molt diferent del de l'original mecanoscrit. Tot seguit comentaré alguns casos.

Per exemple, pel que fa al lèxic es prioritzen els mots que són més corrents en el català central, fins i tot en casos en què les solucions de Fuster són recollides per la normativa i, a més, han gaudit de tradició literària també al Principat. És el cas de mots com *eixir*, *mesclar* o *mescla*, *muscle*, *gitar-se* i *llavar*, els quals són substituïts sistemàticament o en la majoria de casos per *sortir*, *barrejar* o *barreja*, *espatlla*, *ajeure's* i *rentar*. Mentre que Fuster opta clarament per l'ús combinat de tots dos sinònims, el corrector bandeja els que no són propis de la llengua parlada del català central.

Aquest criteri també afecta la presència d'alguns mots literaris o menys habituals en la llengua estàndard. «Amar» és substituït per «estimar», «començ» per «començament», «càncer» per «presó», l'adjectiu *entera* és substituït per *tota* en el sintagma «la ciutat entera», «entrellucar» és substituït per «entreveure», «gorja» per «gola», «infeccionat» per «contaminat», «ingurgitar» per «engolir», «mils» per «milers» i «fer-lo perir» per «causar-li la mort». El verb *serrar* amb el significat de 'estrènyer' també és substituït per altres expressions; per exemple, els sintagmes «parpelles serrades», «li havia serrat la mà» i «boca serrada» són reformulats com «parpelles closes», «li havia agafat la mà» i «la boca closa». I més encara, «sofrença» és substituït per «sofriment», «tebiesa» per «tebior», «ventura» per «felicitat» i «venturosa» per «feliç». Com veiem, molts dels mots que són substituïts per altres de més corrents en l'estàndard coincideixen formalment amb el mot emprat en francès, com ara *amar* (*aimer*), *gorja* (*gorge*), *entera* (*entière*), *ingurgitar* (*ingurgiter*), *perir* (*périr*) i *serrar* (*serrer*). Per tant, sembla que el corrector vol defugir l'experimentació lèxica (que de vegades és induïda pel calc) i limitar la selecció lèxica als usos moderns. Aquesta preferència del corrector per mots catalans que no s'assemblen tant formalment a mots francesos o castellans s'observa també en altres esmenes de la versió publicada. Per exemple, «futur» és substituït per «avenir», «lamentar» per «plànyer», «reprotxes» per «retrets», «murmurar» per «mormolar», «desgràcia» per «dissort», «liberal» per «lliberal» i «recuperar» per «recobrar».

Encara pel que fa al lèxic, són interessants els casos en què el corrector esmena mots no normatius que Fuster havia emprat en el mecanoscrit. Segons indica Fuster en la «Nota del traductor» de *La pesta*, «premeditadament» només havia fet servir «quatre o cinc mots» que no apareixien recollits al *Diccionari general de la llengua catalana* (DGLC): *cuidar* (amb el sentit de ‘tenir cura’, en comptes de *curar*), *curar* (amb el sentit de ‘guarir’), *decepcionant* (en comptes de *decebedor*) i *clarividència* (Fuster, 1962), que, de fet, és un mot afegit a la fe d’erres de la segona edició del *Fabra* i, per tant, sí que era normatiu (Mir i Solà, 2007, p. 1970).

A banda d’aquests, en la versió mecanoscrita hi ha uns quants mots i accepcions no normatius més que, si bé són una excepció en el conjunt del lèxic emprat, són en nombre suficient per a tenir-los en compte. La particularitat de la majoria d’aquests mots o accepcions és que, tot i no ser normatius aleshores, comptaven amb una certa tradició literària i/o han estat recollits posteriorment al *Diccionari normatiu valencià* (DNV) —cosa que suggereix que probablement també eren habituals en la llengua espontània del traductor— o al *Diccionari de la llengua catalana* de l’IEC (DIEC). Per exemple, mots com *malencònic* (‘melancòlic’) o *parpres* (‘parpelles’) no han estat mai recollits per cap diccionari normatiu, però tant el Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana (CTILC) com el Corpus Informatitzat del Valencià (CIVAL) en registren nombroses ocurrències en textos literaris. Un cas diferent és el de *esponjar-se*, mot emprat per Fuster en *La pesta* amb el sentit de ‘enorgullir-se’: aquesta és una accepció que no apareix registrada al DGLC ni actualment al DIEC2, però sí al DNV. Per tant, és un exemple dels casos, no gaire nombrosos, en què Fuster empra, probablement sense ser-ne conscient, un mot o una accepció d’ús molt restringit en el conjunt del domini. En la versió publicada tots els mots no normatius són esmenats, independentment que tinguen o no una certa tradició literària. Continuant amb els mateixos exemples, «malencònic» és substituït per «malenconiós», «parpres» per «parpelles» i «esponjar-se» per «sentir-se ufanós».

Des d’un punt de vista traductològic, si prenem com a referència el text original francès, també crida l’atenció la tendència del corrector a substituir mots i expressions informals per altres de més neutres, fins i tot en casos en què la solució de Fuster era més acostada al registre emprat per Camus. Per exemple, Fuster tradueix l’expressió informal «il ne se sentait pas dans son assiette» per «no se sentia molt catòlic», mentre que el corrector substitueix la solució de Fuster per «no es trobava gaire bé», més neutra. En aquest cas pot ser que el corrector esmenàs la solució de Fuster per les connotacions que el mot *catòlic* introdueix en la traducció i que no són al text d’origen, però el cert és que aquest tipus de canvi es repeteix en altres casos: també substitueix «se li havia rigut als nassos» per «s’ha-

via rigut davant d'ell», de manera que suavitza l'expressió de Fuster i treu una informalitat que estava justificada pel text d'origen («lui avait ri au nez»), i substitueix «caguerot» per «homenet», quan en francès el mot emprat és «nabot», que significa col·loquialment 'persona petita'. En aquest darrer exemple la solució de Fuster també era clarament més acostada a l'original, per tal com permet de mantenir-ne tant el sentit (*caguerot* significa 'persona petita i ridícula') com el registre i les connotacions pejoratives.

És comparant els dos estadis de les traduccions amb el text francès que ens adonem de fins a quin punt moltes de les intervencions del corrector són arbitràries i/o innecessàries. Veiem, per exemple, que Fuster tradueix «le docteur trouvait à l'employé un air de petit mystère» per «el doctor trobà en l'empleat un aire de petit misteri» i que el corrector ho canvia per «un deix de petit misteri». Així mateix, els fragments «Rieux havia notat ja aquesta mania de Grand» (en francès, «avait déjà noté»), «Rieux contestà que la seva dona era fora de la ciutat» («répondit») i «despertats amb un ensurt» («réveillés en sursaut») són corregits de la manera següent: «havia notat ja » esdevé «havia ja observat», «contestà» esdevé «explicà» i «amb un ensurt» esdevé «amb un sobresalt», esmenes que no modifiquen el grau de precisió lèxica respecte al text d'origen.

L'anàlisi dels canvis lèxics detectats entre les dues versions podria ser molt llarga, però abans d'acabar també m'interessaria de mostrar alguns canvis de morfologia i sintaxi que afecten el model de llengua de la traducció i altres canvis que, com els que hem vist adés referits al grau de col·loquialitat, afecten la correspondència estilística respecte a l'original de Camus. Pel que fa a la morfosintaxi, cal destacar que el corrector no només esmena formes i construccions que són censurades explícitament o no consignades per la normativa, sinó que també n'esmena d'altres que sí que són normatives i que, a més, s'adeqüen al sentit i al context original. Com en el lèxic, són diversos els aspectes sintàctics —no gaires en el cas de la morfologia— en què les solucions de Fuster i les del corrector divergeixen. Per posar només alguns exemples, crida l'atenció que el corrector substitueix tots els *ací* que Fuster empra en l'obra (33 en total) per *aquí* i que substitueix els «he de» per «haig de». També corregeix en alguns casos la perífrasi «*deure* + infinitiu» amb valor deòntic, malgrat que siga un valor consagrat per Fabra al DGLC; suprimeix la preposició *de* després de quantitatius que l'admeten, d'acord amb els usos del català central («prou de temps» = «prou temps»); substitueix la construcció simple de gerundi per les construccions emfàtiques «*tot* + gerundi» i «*bo i* + gerundi» en cinc ocasions, a pesar que Fuster ja les faça servir en altres fragments i, per tant, entenem que no volia abusar-ne; i substitueix en diverses ocasions el relatiu *en què* per *que* davant d'expressions temporals com ara *dia*, *moment* o *vegada* («el dia en què» = «el dia que»), a pesar que la normativa consignà totes dues construccions. Tornem a veure que els

tics i els estilemes preferits dels correctors són presentats com l'única solució possible.

Finalment, pel que fa al mètode de traducció, en acarar la versió mecanoscrita amb la versió publicada s'observa que, comparativament, les solucions del mecanoscrit tendeixen a mantenir-se més acostades a la forma del text d'origen, per aquesta pruija de literalitat de Fuster, mentre que les solucions introduïdes en la versió publicada solen resultar de procediments tècnics associats al que Vinay i Darbelnet ([1958] 1993, p. 55) anomenen la «traducció obliqua», és a dir, un mètode de traducció que opta per solucions més allunyades de la forma i l'estructura del text i la llengua d'origen. Aquesta diferència entre la manera d'actuar del traductor i del corrector s'observa en analitzar les quatre categories lingüístiques que distingeix Katharina Reiss ([1971] 2000) per a l'anàlisi de traduccions —és a dir, els elements semàntics, els lèxics, els gramaticals i els estilístics)—; però, atès que es tracta d'un text literari, és especialment significativa en el cas dels elements estilístics. En aquesta traducció pot comprovar-se la capacitat de Fuster a l'hora de copsar les característiques estilístiques del text d'origen i plasmar-les en la traducció; una capacitat manifesta, per exemple, en el trasllat de la variació lingüística, com acabem de veure, o de les figures retòriques. En canvi, en la versió publicada, la tendència del corrector a optar per solucions més neutres o més acceptades en el llenguatge corrent en alguns casos entra en conflicte amb la correspondència estilística respecte al text de Camus. Per exemple, en el primer fragment que mostrem a continuació, Fuster manté la repetició, volgudament efectuada per Camus, del «c'est pourquoi» en dues oracions seguides, mentre que el corrector l'elimina perquè el fragment sone suposadament més natural:

TEXT D'ORIGEN	MECANOSCRIT	VERSIÓ PUBLICADA
<u>C'est pourquoi</u> nos formations sanitaires qui se réalisaient grâce à Tarrou doivent être jugées avec une satisfaction objective. <u>C'est pourquoi</u> le narrateur ne se fera pas le chantre trop éloquent [...]. (p. 124-125)	<u>Per això</u> , les nostres formacions sanitàries, que s'organitzaren gràcies a Tarrou, han de ser jutjades amb una satisfacció objectiva. <u>Per això</u> el narrador no s'erigirà pas en panegirista massa eloqüent [...]. (p. 116)	<u>Per això</u> les nostres formacions sanitàries, que s'organitzaren gràcies a Tarrou, han de ser jutjades amb una satisfacció objectiva. <u>Així, doncs</u> , el narrador no s'erigirà pas en panegirista massa eloqüent [...]. (p. 113)

I de manera semblant, en el segon exemple Fuster manté l'asíndeton efectuat per Camus, ometent la conjunció *i* abans de l'últim terme de l'enumeració, mentre que el corrector l'afegeix en la versió publicada; de nou, per tal d'adequar-se al que seria el llenguatge corrent:

TEXT D'ORIGEN	MECANOSCRIT	VERSIÓ PUBLICADA
<p>Il·ls venaient aussi mourir isolément dans les halls administratifs, dans les préaux d'école, à la terrasse des cafés, quelquefois. (p. 22)</p>	<p>Venien també a morir aïlladament als vestíbuls administratius, als patis de recreació de les escoles, de vegades a les terrasses dels cafès. (p. 12-13)</p>	<p>Venien també a morir aïlladament als vestíbuls administratius, als patis de recreació de les escoles, i a vegades a les terrasses dels cafès. (p. 21)</p>

CLOSA

Com hem anat veient, el corrector de *La pesta* intervé significativament tant en el model de llengua literària com en el mètode de traducció del text resultant, i la versió publicada es distingeix en molts aspectes del text original de Fuster. De tots els àmbits lingüístics, és amb relació al lèxic que s'efectuen més canvis, resultat no gens sorprenent si tenim en compte que és en el lèxic on Fuster reivindicava una major obertura, encara que sempre prudent i justificada, a altres varietats diferents del català central. En aquest sentit, tot i que el corrector efectua esmenes que són necessàries i que milloren notablement la qualitat final de la llengua de la traducció, també són nombrosos els casos en què corregeix solucions lèxiques d'acord amb el seu gust propi, sense tenir en compte si són normatives o si gaudeixen de tradició literària. En general, s'observa una aplicació rigorosa de la normativa: per hipernormativisme, de vegades per voler adaptar-se als usos habituals dels destinataris immediats —majoria de lectors del Principat—, o, com dèiem, d'acord amb preferències personals. Són esmenes que acostumen a tindre un efecte clar en l'estil i/o en el model de llengua literària de la traducció: el fet que es prioritzen les solucions preferents del català central o que es bandegen totes aquelles formes lèxiques no recollides al *Fabra* implica arraconar vocables genuïns i de tradició literària —de vegades premeditadament emprats per Fuster—, i, per tant, limitar la riquesa lèxica que trobem al mecanoscrit.

Així com en el lèxic, en els canvis morfològics i, sobretot, sintàctics que efectua el corrector també es palesa clarament la seua voluntat de seguir els usos normatius i/o consagrats del català central, de manera que en la versió publicada es redueixen notablement els trets sintàctics més identificadors de la varietat valenciana. En aquest sentit, convé tindre en compte que algunes de les solucions sintàctiques emprades per Fuster en aquesta traducció no es tracten o no es desenvolupen amb tant de detall en la *Gramàtica catalana* o en altres obres de referència, com ara les *Converses filològiques*, com s'han desenvolupat en tractats normatius posteriors. De fet, en tractar el paper dels dialectes en la gramàtica de 1918/1933, Pérez Saldanya, Rigau i Solà (2009, p. 50) afirmen, en la línia de Veny (2001, p. 93),

que les referències dialectals són abundants i bastant precises en la introducció i tenen una certa rellevància en el capítol dedicat a la conjugació verbal, però «són més escadusseres i genèriques les que afecten altres aspectes de la morfologia flexiva» i «quasi inexistentes les que tenen a veure amb la sintaxi», «en part perquè la sintaxi és la part menys desenvolupada de la gramàtica, però també perquè les diferències dialectals devien ser aleshores poc conegudes o difícils de sistematitzar (com en el cas dels usos de *ser*, *estar* i *haver-hi*)». És probablement per això que Fuster empra algunes construccions que Fabra no consignava i que fins i tot la normativa ha bandejat posteriorment.

D'altra banda, s'ha de tindre en compte que, malgrat la innegable coneixença que tenia Fuster del català literari, el gran respecte que tenia per Fabra i la presència que tenia l'obra del gramàtic en la biblioteca del suecà (Alforja, 2018), Fuster era autodidacte. Tal com ell mateix ha repetit, modestament, a lingüistes com Francesc de Borja i Aina Moll o Enric Valor en diverses ocasions, no era lingüista ni gramàtic. Sens dubte, els casos a què ara ens referim corresponen als «automatismes propis de la seva llengua col·loquial, no sempre coincidents amb els hàbits consagrats de la llengua literària», dels quals advertia Fuster mateix a la «Nota del traductor» de *La pesta*. És evident, doncs, tal com es desprèn d'aquest avís, que en aquests usos sintàctics no normatius no hi ha una voluntat expressa de donar prioritat als trets particulars valencians enfront dels usos consagrats en la llengua literària del Principat.

De tota manera, el que m'interessa de remarcar ara i ací és que molts dels canvis sintàctics que s'observen entre els dos estadis de la traducció no són efectuats sistemàticament al llarg del text, sinó que de vegades posen de manifest certes incoherències en el criteri del corrector. Aquesta mena de canvis poden ser indicatius del fet que en algunes ocasions el corrector actua motivat per preferències personals, per com li «sona» una determinada construcció en aquell context concret, o per usos que ja té prèviament establerts, més que no pas per un criteri clarament definit que ha decidit aplicar al llarg de l'obra. Així com hem vist en l'anàlisi del lèxic, algunes solucions gramaticals no es corregeixen d'acord amb la normativa, sinó amb una aplicació restrictiva de la normativa. En altres casos, sembla que determinades solucions es corregeixen per raons estilístiques, i no podem dir que siguin sempre gramaticalment ni traductològicament necessàries, ni tan sols objectivament preferibles.

Són diferències que influeixen notablement en el producte final de la traducció, en la versió que ens n'ha arribat. És, per tant, una qüestió que no només interessa als investigadors, sinó també, i potser sobretot, als lectors que vulguen llegir aquesta traducció de Fuster. En definitiva, es tracta d'una traducció en la qual s'uniformitza considerablement la llengua, de vegades d'acord amb normes institucionals i explícites, sí, però moltes d'altres també d'acord amb preferències editorials i/o personals del corrector. Aquesta manera d'operar és precisament la que

criticaven Aina Moll i el mateix Fuster, entre d'altres, en la polèmica sobre l'ofici dels correctors i la seua influència en la confecció del català literari contemporani, una manera d'operar potser encara més comuna quan es tractava de traduccions, pel fet que, com en el cas que ens ocupa, l'autoria del text corregit hi podia quedar desdibuixada.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALFORJA, Enric (2018). «Joan Fuster i Pompeu Fabra». A: *Espai Joan Fuster* [en línia]. Sueca: Ajuntament de Sueca. <<https://espaijoanfuster.org/joan-fuster-i-pompeu-fabra/>> [Consulta: 25 març 2021].
- ARDOLINO, Francesco (2015). «Les traduccions literàries de Joan Fuster». A: ARDOLINO, Francesco [et al.]. *Prosa i creació literària en Joan Fuster*. València: Càtedra Joan Fuster: Publicacions de la Universitat de València, p. 11-40.
- BOIX I SELVA, Josep M. (1963). Carta mecanografiada de Josep M. Boix i Selva a Joan Fuster del 21 de febrer de 1963. Centre de Documentació Joan Fuster, Arxiu Joan Fuster Ortells: Biblioteca de Catalunya.
- (1965). Carta mecanografiada de Josep M. Boix i Selva a Joan Fuster del 10 de novembre de 1965. Centre de Documentació Joan Fuster, Arxiu Joan Fuster Ortells: Biblioteca de Catalunya.
- CERDÀ, Francesca (2022a). «Joan Fuster, traductor». *Visat*, núm. 33 (primavera).
- (2022b). *Joan Fuster i la traducció. Les actuacions i les idees en el seu context històric. La llengua literària i les solucions de traducció de 'La pesta' (1962) i 'L'estrany' (1967) d'Albert Camus*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge.
- FERRANDO, Antoni (2018). *Fabra, Moll i Sanchis Guarner: La construcció d'una llengua moderna de cultura des de la diversitat*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- FURIÓ, Antoni (2002). «Perfil biogràfic de Joan Fuster». A: FUSTER, Joan. *Obra completa*. Volum primer: *Poesia, aforismes, diari, vinyetes i dibuixos*. Barcelona: Edicions 62, p. XV-LVIII.
- (2012). «Presentació». A: FUSTER, Joan. *Correspondència 13: Max Cahner*. Ed. a cura de Josep Ferrer i Costa i Joan Pujades i Marquès. València: Càtedra Joan Fuster de la Universitat de València: Tres i Quatre, p. 7-17.
- FUSTER, Joan (1961a). Carta mecanografiada de Joan Fuster a Josep M. Boix i Selva del 31 de maig de 1961. Centre de Documentació Joan Fuster, Arxiu Joan Fuster Ortells: Biblioteca de Catalunya.
- (1961b). Carta mecanografiada de Joan Fuster a Josep M. Boix i Selva de l'11 d'agost de 1961. Centre de Documentació Joan Fuster, Arxiu Joan Fuster Ortells: Biblioteca de Catalunya.
- (1961c). Carta mecanografiada de Joan Fuster a Josep M. Boix i Selva del 27 de setembre de 1961. Centre de Documentació Joan Fuster, Arxiu Joan Fuster Ortells: Biblioteca de Catalunya.
- (1961d). Carta mecanografiada de Joan Fuster a Josep M. Boix i Selva del 25 d'octubre de 1961. Biblioteca de Catalunya: Fons Josep Maria Boix i Selva.

- FUSTER, Joan (1962). «Pròleg». A: CAMUS, Albert. *La pesta*. Barcelona: Vergara, p. 7-10.
- (1965a). Carta mecanografiada de Joan Fuster a Josep M. Boix i Selva de l'11 de novembre de 1965. Centre de Documentació Joan Fuster, Arxiu Joan Fuster Ortells: Biblioteca de Catalunya.
- (1965b). Carta mecanografiada de Joan Fuster a Josep M. Boix i Selva del 27 de desembre de 1965. Biblioteca de Catalunya: Fons Josep Maria Boix i Selva.
- MIR, Jordi; SOLÀ, Joan (2007). «Llistes d'esmenes de Fabra al DGLC». A: MIR, Jordi; SOLÀ, Joan (dir.). *Pompeu Fabra: Obres completes*. Vol. 5: *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62; València: Tres i Quatre; Palma: Moll, p. 1963-1998.
- PÉREZ MORAGÓN, Francesc (2014). «Introducció». A: FUSTER, Joan. *Les idees religioses i l'existencialisme en el teatre modern*. / CLAUDEL, Paul. *La bona nova a Maria*. Traducció de Joan Fuster. Paiporta: Denes, p. 7-58.
- PÉREZ SALDANYA, Manuel; RIGAU, Gemma; SOLÀ, Joan (2009). «La gramàtica de Pompeu Fabra de 1918/1933». A: MIR, Jordi; SOLÀ, Joan (dir.). *Pompeu Fabra: Obres completes*. Vol. 6: *Gramàtiques de 1918/1933, 1956, 1946. Traduccions de teatre*. Barcelona: Edicions 62; València: Tres i Quatre; Palma: Moll, p. 13-133.
- PRUDON, Montserrat (2005). «Joan Fuster, lector (viciós?) de la literatura francesa». A: CARBÓ, Ferran (ed.). *Joan Fuster, viciós de la literatura*. València: Publicacions de la Universitat de València, p. 81-105. (Càtedra Joan Fuster; 1)
- REISS, Katharina ([1971] 2000). *Translation criticism, the potentials and limitations: categories and criteria for translation quality assessment*. Manchester: St. Jerome.
- SALES, Joan (1962). Carta mecanografiada de Joan Sales a Joan Fuster del 12 d'octubre de 1962. Centre de Documentació Joan Fuster, Arxiu Joan Fuster Ortells: Biblioteca de Catalunya.
- SALVADOR, Vicent (2006). «L'escriptor de llengua en llengua. Joan Fuster i les traduccions». *Caplletra: Revista Internacional de Filologia*, núm. 40, p. 221-234.
- (2012). «Fuster i la cultura francesa». A: *Figures i esbossos: Estudis sobre literatura valenciana contemporània*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil Albert, p. 65-77.
- SIMBOR, Vicent (2012). *Joan Fuster: el projecte de normalització del circuit literari*. València: Publicacions de la Universitat de València. (Càtedra Joan Fuster; 14)
- VALL I SOLAZ, Xavier (1997). «Joan Fuster i l'existencialisme». A: BENOIT, Claude; CARBÓ, Ferran; JIMÉNEZ, Dolores; SIMBOR, Vicent (ed.). *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle XX*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 367-384.
- (2010). «L'existencialisme en la literatura catalana durant el franquisme». *Catalonia*, núm. 7, p. 1-7.
- VENY, Joan (2001). *Llengua històrica i llengua estàndard*. València: Universitat de València.
- VIADEL, Francesc (2012). «Josep M. Castellet i Edicions 62, mig segle de llibres i autors». *Serra d'Or*, núm. 633 (setembre), p. 22-26.
- VILARDELL, Laura (2011). «Una aproximació a la col·lecció "Isard"». A: COLL-VINENT, Sílvia; EISNER, Cornèlia; GALLÉN, Enric (ed.). *La traducció i el món editorial de postguerra*. Lleida: Punctum: TRILCAT, p. 253-272.
- (2015). «Albert Camus y la censura franquista en la colección "Isard", de la Editorial Vergara». *Represura: Revista de Historia Contemporánea Española en torno a la Represión y la Censura Aplicadas al Libro*, núm. 1, p. 93-108.
- VINAY, Jean-Paul; DARBELNET, Jean ([1958] 1993). *Stylistique comparée du français et de l'anglais: Méthode de traduction*. Paris: Didier.